

לכד, כמו שיראה מפשט דברי הרב. חלילה לאל ליחס לו מה שיהיה תכלית החסרון לכל בעל שכל. וזהו מה שכוננו בזה הפרק.
ובכאן נשלם הכלל הזה הששי מהמאמר השני. ויהיה זה לאל לכדו; המרומם על כל ברכה ותהלה.

המאמר השלישי

באמונות האמתיות אשר נאמין בהם אנחנו המאמינים בתורה האלהית, ושהכופר באחד מהן יקרא מין.

והנה כאשר חקרנו בהם, מצאנום שני חלקים, מלבד הפנות השש אשר כלל אותם המאמר השני. החלק האחד, אמונות בלתי נתלות במצוות מיוחדות. והשני, אמונות נתלות במצוות מיוחדות.

אם החלק הראשון, מצאנום שמונה. האחד, חידוש העולם. השני, השארות הנפש. השלישי, גמול וענש. הרביעי, תחית המתים. החמישי, נצחיות התורה. הששי, ההבדל שבין נבואת משה רבנו ע"ה לשאר הנביאים. השביעי, היות הכהן הגדול נענה באורים ותומים. השמיני, ביאת המשיח. ולזה חלקנו החלק הזה לשמונה חלקים.

והנה לא ראינו לשומם מכלל פנות התורה; למה שעם היות האמונה בהם, מחיבת, והכפירה בהם מרי עצום, עד שהכופר יחשב מכלל המינים; הנה כבר יציר מציאות התורה וזולתם. ולזה לא שמנו אותם יסוד ושרשים לה.

והתמה מהרב המורה, שסדר בפרושו לפרק "חלק" י"ג עקרים אשר שמם יסודות לדת. והנה, אם קרא "עקרים" האמונות האמתיות אשר הכפירה בהם מינות – הנה ימצאו יותר מט"ו. ואם קרא "עקרים" פנות ויסודות הדת אשר לא תציר זולתם – הנה אינם יותר משבעה, כשנמנה בהם מציאותו יתברך, או שמונה, אם נמנה גם כן בפנות היות התורה תורה אלהית מן השמים.

ובכך אפשר שישפך עלינו, ממה שהסכם עליו ונתפרסם לקצת הקודמים, היות אמונת החידוש קטב התורה אשר בה תסב. להיותו מחיב יכלת השם, ולהיות הנמצאות כלם אצלו כחמר ביד היוצר. שזולת זה, לא יציר מציאות התורה בעצמותה בכלל. וביחוד, האותות והמופתים שבאו בה, שהם יסודות ועמוד לה. ואמנם למאמיני הקדמות, שיראו היות המציאות על צד החיוב ממנו, הנה לא יציר מציאותה בשום צד. וכאשר היה זה כן, הנה ראוי למנות האמונה הזאת עמוד גדול ופנה, עם יתר הפנות במאמר השני.

והנה הטר הספק איננו ממה שיקשה, כשיבאר חיוב יכלת השם אף למאמיני הקדמות. והוא מה שנעלם מעיני הקודמים. ואולם איך יתבאר זה, הנה מה שיבא בג"ה. ואמנם לפי שחיוב אמונת החידוש מבאר כפי התורה והקבלה, הנה צריך שנחקר כפי מנהגנו, איך ראוי שיאמן, ובאפן ידיעתנו בו. ושמנו אותו בכלל הראשון מזה המאמר.

הכלל הראשון

באמונת החידוש

ולפי שהמפרשים לספרי אריסטו הרבו דברים וטענו טענות לקים אמונת הקדמות; והיה הרב המורה השיב על הטענות

מאמר ג ח"א

אור ה'

רעד

כלל א/פרק א

ההם, וחדש טענות כנגד הקדמות לקים החדוש; והיה הרב לוי נתאמץ עוד ויסד מופתים והרבה טענות לקים החדוש, והשיב על דרך הרב; אין המלט מלהביא דבריהם ביותר קצר שאפשר, ולברר מהם הצודק מהבלתי צודק, לפי קצורנו. ולזה, ראינו לחלק הכלל הזה לחמשה פרקים.

הפרק הראשון. נזכר בו טענות המפרשים לקים הקדמות. **הפרק השני.** נזכר בו תשובות הרב המורה עליהם, וטענותיו לקים החדוש במחלט.

הפרק השלישי. נזכר בו מופתי הרב לוי וטענותיו ותשובותיו לקים החדוש על הדרך שזכר.

הפרק הרביעי. נזכר בו הצודק מהבלתי צודק כפי מה שאפשר לנו.

הפרק החמישי. נאמת בו היות דעת החדוש אמת במה שאין ספק בו, והכפירה בו הריסה בשרשי התורה. ואולם איננו יסוד ופנה שלא יציר מציאות התורה זולתו.

הפרק הראשון

נזכר בו טענות מאמיני הקדמות, מה שמצאנו מהם בספרי "הטבע" ו"מה שאחר", שהם יתחזקו בדעת הזה. אם מפאת הזמן, אם מפאת התנועה, אם מפאת הגרם השמימי, אם מפאת החמר הראשון, אם מפאת הפועל.

אמנם מפאת הזמן, הם יעשו בזה שלש טענות.

הראשונה. זה ענינה: אם הזמן נצחי, הנה שם בהכרח מתנועע נצחי. אבל הזמן נצחי. יחייב בהכרח שיהיה שם מתנועע נצחי.

והנה חיוב הנמשך מבאר בעצמו. למה שהזמן — מקרה דבק לתנועה, ולא תציר תנועה בזולת מתנועע. ואמנם הקודם יתבאר כן: אם היה הזמן הטהר, היה בהכרח הטהר קדם הוויו.

והוא שקר מבאר. ואולם איך יתחייב זה, הנה כפי מה שאמר. אם הנה הזמן הנה, הנה הזמן נעדר קדם שהיה נמצא. ואמנם אמרנו "קדם" הוא מהבדלי הזמן, הנה הנה הזמן נמצא ונעדר יחד. וכן התבאר, שאי אפשר בו שיפסד, בדרך הנה בעצמו. ואם איננו הנה ולא נפסד, הנה הוא בהכרח נצחי.

והנה חזק הפילוסוף זאת הטענה, בשאמר שהיא גזרה מסקמת, שכל הנה – הנה בזמן.

והשנית, אם הנה הזמן הנה, יתחייב שיהיה שם עתה אין לפניו זמן. והוא שקר. והנה שקריות זה יתבאר, מאשר העתה יחלק הקודם והמתאחר, והקודם והמתאחר הם מהבדלי הזמן. ואולם איך יחייב בעתה שיחלק הקודם והמתאחר. לפי שכבר ידמה, שיהיה הענין בעתה, כענין בנקדה אשר תחלק הקו. וזה, שהנקדה, ממנה בפעל, בנקדה אשר בתכלית הקו; וממנה בכח לבד, והיא הנקדה אשר תחלק הקו. והנקדה שזה ברכה, הנה היא התחלה ותכלית כאחד. אבל העתה, למה שלא ימצא בפעל, לפי שהזמן עצמו בלתי נמצא בפעל, וכל שכן בעתה; ועוד, שאם הנה נמצא בפעל יהיה נמצא בזמן ומתחלק. ולזה הוא מבאר היותו בכח. ולזה יתחייב שיהיה העתה הראשון יחלק הקודם והמתאחר. וכבר הנה ראשון. זה חלוף.

השלישית, זה ענינה. אם הנה העולם הנה, יחייב שיהיה מציאותו בכח קודם למציאותו בפעל בזמן. למה שהכח והפעל סותרים, ואי אפשר שימצאו בזמן אחד מצד אחד. ואם הנה הזמן קודם, הנה שם תנועה ומתנועע קדים. שאם הנה מחדש, יתחייב גם כן מציאות הכח קודם בזמן, וזה לבלתי תכלית. ולזה חייבו מפאת הזמן היות שם מתנועע נצחי.

ואולם מפאת התנועה, הם יעשו בזה שתי טענות. האחת סדורה כך: לפי שהתבאר בטבעיות, שתנועת ההעתק היא

הקודמת שבתנועות; והוא מחיב בהכרח שתכלה אל מתנועע ראשון מפאת עצמו; הנה אם הנח העולם הנה, יחייב שיהיה שם מתנועע תנועת ההעתק, אליו תעלה הניתו. וכן יחייב זה במתנועע ההוא, אם היה הנה. ולפי שאי אפשר שילך זה לבלתי תכלית, יחייב שיכלה אל מתנועע ראשון בלתי הנה.

השנית, סדורה כך: אם אי אפשר בתנועה שתהיה מחדשת במחלט, יחייב אם כן שיהיה שם מתנועע נצחי. אבל אי אפשר בה שתהיה מחדשת במחלט. יחייב אם כן, שיהיה שם מתנועע נצחי. והנה חייב הנמשך מבאר בעצמו. ואולם הקודם אפן באורו כך: אם הנחנו תנועה מחדשת במחלט ראשונה, לא ימלט המתנועע בה משיהיה הנה או בלתי הנה. ואם הוא הנה – היתה התנועה שהנחה ראשונה, בלתי ראשונה, כי כבר תקדם לה תנועת ההנה. ואם הנחנו תנועת ההנה היא הראשונה, הנה יחייב בה גם כן שתהיה בלתי ראשונה. וזה, אם מצד הפועל, אם מצד המתפעל.

אולם מצד הפועל, לפי שכבר יחשב, שהפועל כאשר יפעל עת, אחר שלא יפעל, הנה שם בהכרח שנוי חדש בו, אשר בעבורו התעורר לפעל. ואם הנחנו השנוי ההוא ראשון, יחייב גם כן שיהיה לפניו שנוי. וזה אל לא תכלית. והנה החיוב הנה אשר מצד הפועל, הוא שיהיה איך שהנח המתנועע הראשון, רצוני לומר, הנה או בלתי הנה.

ואם מצד המתפעל, למה שכבר יחשב, שכל הנה יחייב שיקדם לו שנוי, הנה אם כן תנועת ההנה שהנחה ראשונה – בלתי ראשונה. ואם הנחנו השנוי ההוא הראשון, הנה יחייב שקדם לו אפשרות חדוש השנוי. כי הפח קודם לפעל בכל הדברים המתחדשים, ואפשרות חדוש השנוי הוא גם כן שנוי נמשך לשנוי. וזה לאין תכלית. והוא מבאר מזה גם כן, שהחיוב

אשר מצד המתפעל הוא שזה איך שהנח המתנועע הראשון, ר"ל הנה או בלתי הנה.

ולזה חיבו מפאת התנועה, היות שם מתנועע נצחי. ואולם מפאת הגרם השמימי הם יעשו כזה שתי טענות.

האחת סדורה כך: כל הנה, הוא הנה מהפכו, ונפסד אל הפכו. ויתחייב לפי זה, שמה שאין הפך לו, אינו הנה ולא נפסד. ולפי שהתבאר בטבעיות, שהגרם השמימי אין הפך לו, יתחייב בו שלא יהיה הנה ולא נפסד.

השנית, סדורה כך: כל הנה – נפסד. יתחייב אם כן בגרם השמימי, שאי אפשר בו שיפסד, שהוא בלתי הנה. והנה, שהגרם השמימי אי אפשר בו שיפסד, הוא דבר כבד התבאר בספר "השמים והעולם", למה שאין לו סבות להפסד. ואולם הקודם, ר"ל היות כל הנה נפסד, באר זה אריסטו בטענות, והרבה דברים.

אמר, אם ימצא לדבר האחד בעינו כח על דברים מתנגדים, הנה ראוי שיהיו הכחות מגבלים, וזמני פעלותיהם מגבלים. ולזה, אי אפשר שימצאו בדבר אחד בעינו כחות מתנגדים בלתי מגבלים, עד שימצא כח המציאות בב"ת וכח ההעדר בב"ת. וזה, שאם היה אפשר זה, לא ימלט מאחד משלשה: אם שלא נציע פעלה אחת משני הכחות נמצאת בעת מן העתים. והוא שקר במציאות והעדר, אחר שאין ביניהם אמצעי. או שנציע פעלת שני הכחות יחד בכל הזמן. וזה גם כן שקר. או שנציע שפעלה אחת משני הכחות היא נמצאת תמיד, ופעלה נאחזת נעדרת תמיד, אחר שהנחו הכחות בלתי מגבלות. וזה החלק יחשב בו היותו אפשרי. ואיננו כן. וזה, שאם נניח שהגרם השמימי בו כח תמידי שימצא ושיעדר; ונניח פעלת כח המציאות נמצאת תמיד, ופעלת כח ההעדר בלתי נמצאת בעת מן העתים; הנה

רעח

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל א/פרק א

לא ימלט, פעלת כח ההעדר, אם שיהיה אפשרי צאתו אל הפעל, או מחיב, או נמנע. ובטל שיהיה מחיב או נמנע, כי שניהם סותרים האפשרות בו. ולזה מחיב שנניח, שמציאותה וצאתה אל הפעל, אפשר. ואם נניח האפשרות שלא יצא אל הפעל, יהיה כזב אפשר. אבל כשנניחיהו בפעל, יתחייב ממנו שקר. והוא, שתהייה שתי הפעלות המקבילות יחד, ר"ל שיהיה הדבר האחד בעצמו תמידי המציאות וההעדר. הנה אם כן, אין בתמידי המציאות כח ההעדר כלל. ולזה יחייב אצלם, שאי אפשר בדבר תמידי המציאות במה שעבר, שיהיה נפסד בעתיד. ובה הדרך בעצמו יתבאר, שאי אפשר בהיה שישאר נצחי. ועוד, כי למה שזמן מציאות העולם בב"ת, וכן זמן העדרו בב"ת, יחייב אצלם שיהיה נמצא ונעדר יחד. וזה, שאם הנחנו הזמן החולף בב"ת נעדר, והזמן העתיד בב"ת נמצא, יהיה בב"ת חלק לבב"ת, והוא בטל. ולזה יחייב אצלו שיהיה כל אחד מהזמנים בעל-תכלית ומגבל.

ועוד, שכבר יחשב שהאמצעי בין הנמצא תמיד והנעדר תמיד, יצדק עליו שלילת שני הקצוות, והוא, לא נמצא תמיד ולא נעדר תמיד. ומה שהוא בזה התאר, הוא היה נפסד, אשר הוא סותר כל אחד מהקצוות.

ועוד, שהדבר הבלתי הוה והבלתי נפסד אי אפשר שיהיה מציאותם במקרה, כי אם מצד טבעם. וזה, כי להתחלף טבעי הדברים יקבל קצתם ההוה וההפסד, וקצתם לא. ולזה, אם היה הנה טבע מקבל ההוה וההפסד, אי אפשר שישאר נצחי, אלא אם כן היה אפשרי שיעתק טבע האפשר אל ההכרחי.

ועוד, שכבר יראה בחפוש באישי הנמצאים, שכל הוה נפסד וכל נפסד הוה. ולזה חייב אצלו בגרם השמימי, שהוא אצלו בלתי נפסד, שהוא בלתי הוה.

ואולם מפאת החמר, הם יעשו בזה שתי טענות. האחת, סדורה כך: החמר הראשון איננו הוה ולא נפסד. וזה, שאם הוה הוה, הוה לו נושא יתהוה ממנו. ולפי שמציאותו בכח, יתחייב שיהיה הוא הנושא בעצמו, או שיהיה בפעל. וזה, שלא יציר נושא אם לא הוה בפעל. וכאשר התבאר שאיננו הוה, והצטרף אל זה הקדמה ידועה בה, והיא, שהוא נמנע בחמר הראשון שימצא ריק מצורה, יחייב אצלם שיהיה העולם קדום.

והשנית, סדורה כך: אם לא הוה החמר הראשון קדום, והוה העולם בכללו הוה במחלט, יתחייב שיתהוה מלא-דבר. והוא שקר. כי התהוות גשם מלא-דבר — שקר. גם שיתחייב לזאת ההנחה שיהיה שם ריקות. וכן התהוות הגשם מחמר ריק מצורה הוא נמנע בעצמו. למה שהחמר אי אפשר שימצא ריק מצורה. ולזה חייבו שיהיה הגשם בלתי הוה.

ואולם מפאת הפועל הם יעשו בזה שלש טענות. האחת, שהם יראו שהפועל בכח כאשר שב פועל בפעל, יחייב שיהיה שם שנוי. וכל שכן, אם הוה בכח זמן בבי"ת, כאשר יחייב אם נניח העולם הוה. והוא נמנע שייחס לו יתברך שנוי. והשנית, מצד הצרוף לפועל, שכבר התחדש לו צרוף עם הפעל המתחדש, והוא גם כן נמנע בחקו יתברך. עם שהוא מן הפלא מה הביאו לפעל בעת זולת עת.

והשלישית, שאחר היות הש"י נמוס הנמצאות וסדרם וישרם, שאין ראוי שיהיה בזולת הנמצאות. כי המשכל אשר אין לו נושא חוץ לנפש, יחשב שיהיה כוזב. וכל שכן, אם השם מניע מיחד לראשון מהגלגלים, כשיהיה לו פעם קשר עמו, ופעם לא. ועוד חזק אריסטו דעתו בדברי הקודמים, ששמו השמים משכן לאלוה, לנצחיותם.

אלו הם הטענות שקימו בהם דעתם כת מאמיני הקדמות.
והוא מה שכוננו בזה הפרק.

הפרק השני

נזכר בו תשובות הרב המורה עליהם, וטענותיו לקים החדוש במחלט.

הנה תשובותיו על הטענות שחשבו לקים בהם דעת הקדמות, אם תחלה על הטענות שסדרו מפאת הזמן ומפאת התנועה ומפאת הגרם השמימי ומפאת החמר — הוא ושיב תשובה כוללת. כי למה שיוסר הטענות ההם — ההקש בין ההנהיגה החלקית ובין ההנהיגה הכוללת; והוא מבאר בעצמו, שאין ההקש ישר, כמו שהמשיל; הוא מבאר, שאין הטענות ההם נותנות האמת בזה הדרוש.

ואמנם בטענות אשר מפאת הפועל, הנה בטענה הראשונה יאמר, שעם היות שאשר יפעל בעת ולא יפעל בעת אחרת, אי אפשר מבלי שנוי ויציאה מן הכח אל הפעל, בבעל חמר, איננו שנוי בחק הנפך. והביא ראיה על זה מהשכל הפועל, שיפעל בעת ולא יפעל באחרת. ואיך שיהיה, איננו שנוי בחק ובטענה השניה יאמר גם כן, שחדוש הצרופ איננו שנוי בחק הנפך.

והשאלה מה הביאו לפעל בעת זולת עת — בלתי ראוי, כאשר לא יהיה לרצון תכלית אחר יפעל בעבורו. ולפי שאין לרצונו יתברך תכלית יוצא ממנו, הנה טבע הרצון כן חייב, לפעל כשירצה.

והשלישית גם כן התרה ממה שיקל. וזה, שאם היה הנמוס נקנה מהנמצאות, היה מקום לספק הזה. אבל אחר שהנמוס נקנה לנמצאות מאתו יתברך, איננו רחוק שיהיה הנמוס בו

יתברך אמת, קדם המצאם חוץ לנפש. גם כשהנחנוהו מניע הגלגל, כי ההנעה תהיה רצונית לבד, לא זולת זה. והו כלל תשובותיו על הטענות ההם. ואולם לקים החדוש, סדר בזה שתי טענות.

האחת לקוחה מהחלוף הנמצא בגרמים השמימיים, עם היות חמרם אחד. וזה, שהחלוף הנמצא ביסודות ובמרקבים עם היות חמרם גם כן אחד, העלה בהם מבארת למי שעין בטבעיות. אם מפאת הערוב והמזיגה, במרקבים. ואם מפאת קרבתם ורחוקם מהמקיף, בפשוטים. אבל החלוף הנמצא בגרמים השמימיים, אם בצד תנועותם, ואם במהירותם ואחורם, ואם בקבוצ טבעים מתחלפים בכוכבים, שהם מאירים, ואינם ספיריים, ונחים, עם הגלגלים, שהם ספיריים, ואינם מאירים, ומתנועעים, עם היותם מחמר אחד — אי אפשר שייחס אלא לרצון ממציאם ומחדשם. וכל שכן, אם נאמין בתכונת בטלמיוס, ששם ענינים כנגד הטבע, כיציאת מרכז, וגלגל הקפה.

והשנית, לקוחה מהקדמה אחת מקבלת אל הפילוסוף. והיא, שמהאחד הפשוט לא יתחייב אלא אחד פשוט. וכאשר נאצלו השכלים דרך עלה ועלול, חייב באחרון שבהם האחרות והפשיטות. ולא ישיגהו רבוי בשום צד, אלא בבחינת חיוב המציאות ואפשרותו. ומזה אצילות הגלגל ממנו, שהוא גשם מרקב מחמר וצורה. הוא מן הנמנע היותו על צד החיוב. לא נשאר אם כן, שיהיה, אלא על צד הרצון וכונת מכון. והיות הדבר בכונת מכון ובלתי מחדש, מאמר סותר נפשו. מחייב אם כן, היות העולם בכללו וחלקיו מחדש מן האפס הגמור. והזמן גם כן מקלל הנבראים. וזו היא דרך הקבלה האמתית, אשר ראוי

רפב

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל א/פרק ג

ומחזיב אצלנו לדרך בזה. ירשה היא לנו מאבות העולם אברהם ומשה ע"ה.

זה המובן מדברי הרב מתשובותיו וטענותיו. והוא מה שרצינו בזה הפרק.

הפרק השלישי

נזכר בו מופתי הרב לוי וטענותיו ותשובותיו לקים החדוש על הדרך שזכר.

ולפי שתשובותיו בנויות על דעתו בחדוש, ראינו לזכרו תחלה. והוא, היות העולם וחלקיו, והזמן מכללם, מחדש; ולא מן האפס הגמור, אלא מגשם קדום, נפשט מכל צורה, בלתי שומר תמונתו.

והנה הביאהו לזה הדעת בחדוש, אם למה שנמצא בעולם, בכללו וחלקיו, כל סגלות ההנהגה במה שהוא הנהגה. וזה, כי בשחקרנו בסגלות ההנהגה, מצאנום שלש:

האחת, שהנהגה אפשר שיהיה בו סבה תכליתית. כי הבלתי הנהגה, המאמר בו שיהיה לתכלית-מה, הוא מאמר סותר נפשו, לפי מה שיחשב. ולזה, לא תנתן בדבר מהג'נאומטריה סבה תכליתית, לפי שאינו מפעלת פועל.

והשנית, שהנהגה אפשר שימצאו בו דברים בלתי מחזיבים לו לעצמותו. כי הבלתי הנהגה אי אפשר שימצאו בו דברים חוץ מטבעו. וזה, שאם לא היו לו הדברים בטבע — הנה מחזיב שיהיו במקרה. והוא נמנע בדברים הבלתי-הוים התמידיים, כי המקרה לא יתמיד.

והשלישית, כי הנהגה אפשר שיהיו בו בעצמותו דברים בעבור זולתו. ואולם הבלתי-הנהגה לא יתכן בו סבה תכליתית, כל שכן שלא יהיה בו תכלית בעבור זולתו.

וכאשר התאמת לו זה, לקח בסדור מופתיו, ואמר:
למה שהתפרסם מסדור עצם הגרמים השמימיים, היותם
בתכלית השלמות להשלים אלו הנמצאות, עד שאם היה נפסד
מעט הסדור ההוא, היו נפסדות אלו הנמצאות; כאלו תאמר,
מרחק הגרם השמימי מהארץ, ומרחק קצתם מקצתם, ושעורי
הפוכים, וסדורים ומקומותיהם בגלגליהם, ומרחביהם, וחלופי
נצוציהם, והרבה מכיוצא באלו, שהסבה התכליתית בהם
מבארת; חייב שתאמת אצלו היות הגרמים השמימיים מפעלת
פועל.

וכאשר התאמת לו היותם מפעלת פועל, חייב שיהיו
מחדשים במחלט, כמו שהתבאר בסגלת ההנה הראשונה. ויהיו
מספר המופתים בזה, כמספר הדברים שהתבאר בהם, היותם
לתכלית מה.

ולפי שהתבאר גם כן, שטבע הגרם השמימי אחד, ומצאו
בהם דברים בלתי מחיבים להם מצד טבעם, כאלו תאמר,
היותם מתחלפים בכמות, ומצד התנועה, ובהארה, ובספירות,
כמו שקדם בטענות הרב; הנה חייב לו גם כן שיהא מחדשים,
כמו שהתבאר בסגלת ההנה השנית.

ולפי שהתבאר גם כן, שכל מה שימצא בגרמים השמימיים
מהמרחקים והנטיות וחלופי נצוצי הפוכים, הוא בעבור זולתם,
והוא, להשלים הנמצאות השפלות; והיא הסגלה השלישית
להנה; הנה חייב לו גם כן שיהיו מחדשים.

ולפי שכבר יחשב בדברים היותם פועלים בדבר בשישפע
מהם תמיד; כאלו תאמר, שכבר ישפע מהציור אשר לגרמים
השמימיים בנמוסי הנמצאות, ומהתנועות אשר להם,
ומהגשמים המאירים באורם; ולזה, למערער שיטען, שעם היות
התבאר בגרם השמימי היותו מפעלת פועל, לא יתבאר היותו

מחדש. וזה, שכבר ישפיע מציאותו ממנו תמיד, ויתאמת בזה היותו מפעלת פועל, ואם היה שאיננו מחדש.

הנה חתר להתיר זה הספק, בשאמר, שלא יתכן שימצא דמיון זה, כי אם במקרים אשר אין להם קיום בעצמם, כמו התנועה והאור; אבל בדברים אשר להם קיום בעצמם, לא יתכן זה בשום צד. וזה, שכאשר הנחנו הדבר הקים בעצמו שופע תמיד מזולתו, יתחייבו לו בטולים רבים. מהם: שיהיה הדבר הוה מלא דבר ונפסד אל לא דבר ושיהיה הזמן מחבר מעתות; ושלא יהיו הגרמים השמימיים נמצאים בפעל; ושלא יהיה שם תנועה מדבקת.

וזה, שכאשר הנחנו מציאות הגלגלים שופע תמיד ממנו יתברר, הנה יחייב, שיפסדו הגלגלים תכף השפעים. וזה, שאם אמרנו שיפעלם מהגלגלים הנמצאים קדם, הנה אין שם פעל, אחר שהם תמיד באפן אחד מהמציאות. וגם כן יחייב שיהיו בעתה אחד היום ונפסדים. וזה, שאם הנחנו שהם היום בעתה אחד, ונפסדים בעתה הסמוך לו, לא תהיה בכאן תנועה מדבקת. ויתחייב גם כן שיהיה עתה דבוק לעתה, ויהיה הזמן מחבר מעתות. ולפי שמציאות הגלגלים לא יתמיד כי אם עתה אחד, יחייב שלא יהיו נמצאים בפעל.

ובכמו אלו הבטולים, ואחרים רבים זולתם, יתחייבו לו כלם מהנחתנו היות הגלגלים שופעים תמיד ממנו יתברר. ולזה מה שיחייב, שנתחדשו בבחירה וברצון.

והנה אחר שנתאמת לו זה, חייב בזמן גם כן, היות מכלל הנבראים. ונתבאר לו מזה בטול דעת קצת הקודמים, שיאמינו שהיה בכאן עולם אחר עולם, וזה אל לא תכלית.

ואפן הבאור בזה, ר"ל היות הזמן מחדש:

תחלה הניח מה שהתבאר בספר "השמע" שהזמן מהבמה

רפה

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל א/פרק ג

המתדבק, והוא בנושא בלתי מיחד. כאלו תאמר, התנועה. שהוא, ואם הנה מיחד לתנועה היומית, הנה זה בהנחה, לא בטבע. וזה, שכבר ישער באיזו תנועה שתהיה הקודם והמתאחר, והוא הזמן.

והתבאר שם גם כן, שמציאותו בין הכח והפעל. ושהזמן החולף יש לו דין מה שבפעל, והזמן העתיד – דין מה שבכח. כי מה שבכח יאמר לעולם בבחינת העתיד.

והוא מבאר גם כן, שאין בו רבוי בעצמות. וזה, שאם הנה בו רבוי, היו נמצאים בו תכליות מגבלים, כענין באישים, והנה נמנע בהם שיהיו אמצע. אבל התכליות הנמצאים בזמן, אפשר בהם שיהיו אמצע. ולזה מה שחיב בו, שיהיה אחד בעצמות. וכשהנח זה כן, התחיל לבאר שהזמן בעל תכלית. ובאר זה מפנים:

מהם, שכבר הנח שהזמן הוא מהכמה. והכמה כמה שהוא כמה, הוא בעל תכלית, לפי שהוא משער ומגביל בעל הכמה. יוליד בתמונה הראשונה, שהזמן בעל תכלית.

ועם שההקדמה הגדולה מבארת בעצמה, הנה יעיד על אמתתה, שבשנעבר במיני הכמה, נמצאם כלם בעלי-תכלית. כאלו תאמר, הגשם והשטח והקו (והמקום) [והנקודה]. ואם הנה שהמספר יתוסף אל מה שיתוסף, וזה אל לא תכלית, הנה הבלתי תכלית בו בפעל ההוספה או בפעל החלקה. אבל בשאר המינים, התכלית בהם לעולם שמור. ולזה הוא מבאר בזמן היותו בעל תכלית.

ובכאשר התבאר לו זה, חיב בו שיהיה מחדש. וזה, שאי אפשר שיאמר, שיהיה לפני זה הזמן הבעל-תכלית, זמן אחר בעל-תכלית. וכן לבלתי תכלית. שכבר הנח שהוא אחד ומדבק, ואין בו רבוי בעצמות.

ובכר חתר הפילוסוף להקיש הבב"ת הנאמר בשעור ובמספר, לזמן. ואמר, שכבר יראה מהם, שמציאות הבב"ת יהיה במה שבבב"ת, ולזה, אחר שהיה מציאות הזמן איננו בפעל, שיהיה בו מציאות בב"ת.

וטעה בשנים. האחד, כי הבב"ת יאמר בהם בשתוף. כי במספר ובשעור יאמר בב"ת בפעל ההוספה, שהוא משיג ממשיגי הכמה. ובזמן יאמר בכמה עצמו. והשני, שבשעור ובמספר יאמר בהוספה, שהוא כח גמור. ובזמן יאמר בחולף, שהנח דינו דין הפעל.

ולזה נאמר, שהגשם והשעור מחיב היותם בעלי תכלית, לא מפני היותם נמצאים בפעל לבר, כמו שדמה. שאם בן, היה אפשר בזמן, שהנח שאינו בפעל גמור, שימצא בו בב"ת. אבל מצד טבע הכמות. ולזה היה מחיב בזמן, שיהיה בעל תכלית ומחדש במחלט.

ומהם, שכבר יראה בחפוש, שהגשם וכל משיגיו, בכל המאמרות, שהם בעלי תכלית בעצם. ובאשר היה הזמן דבק לתנועה, והתנועה למתנועע, והמתנועע גשם, יראה שיחייב היות הזמן בעל תכלית בעצם, ואם היה לו העדר התכלית במקרה. והוא האריך בבאור, שהגשם וכל משיגיו בעלי תכלית בעצם. ואין לנו בו עסק עתה. שכבר יתבאר במעט עיון למי שעין בטבעיות.

ונשוב למה שהיינו בו מסדור מופתיו, לבאר שאי אפשר שיהיה הזמן בב"ת.

מהם, שלפי שהוא מבאר, שבגרמים השמימיים חלוף תנועות במהירות ואחור; כמו שהתבאר, שהגלגל היומי יותר ממהר מגלגל הכוכבים הקימים; הוא מחיב, שאי אפשר בזמן החולף שיהיה בב"ת, כשנצרך אל זה הקדמה אחת ידועה

בעצמה. והיא, שאין בב"ת גדול מבב"ת. וזה, שכל אחד מהמהיר והמאחר סבב סבובים בב"ת; יתחייב אם כן, שלא יהיה שם מהיר ומאחר, הפך מה שנראה בחוש.

ומהם, שאם היה הזמן החולף בב"ת, היה מחייב שיהיה היצח לוקה זמן אין תכלית לו. וכן השמש. ולהיות הבב"ת שזה לבב"ת, יחייב שיהיו המאורות לוקים תמיד.

ומהם, כי למה שהתבאר מענין הזמן היותו מתדמה החלקים; הוא ראוי שאיזה חלק שיהיה בזמן, שיהיה בו מתי על ענין אחד. ואם הנח זמן החולף בב"ת, יהיה שם זמן שלא יפל בו מתי, להיותו בב"ת. וכבר הנח שהוא ראוי שיהיה בו מתי על ענין אחד.

ומהם, לפי שהזמן הוא מדבק, ומתהווה בהתהוות התנועה על נכחותה. והמתהווה, במה שהוא מתהווה, יחייב שיתוסף תמיד כל מה שהתמידה ההווה. הנה הוא אם כן נוסף בהתהוות התנועה. וכאשר הנחנו הזמן החולף בב"ת, הנה אין רשם לתנועה בתוספת הזמן, כי אף כשחשברנו ממנה לא יפחת הזמן ולא יוסיף.

ומהם, שהזמן משער התנועה על נכחותה. והמשער יחייב שיהיה מגבל ובעל תכלית.

ומהם, שאם היה הזמן החולף בב"ת, הנה לא יהיה בשננים זמן, ואחריו זמן, וזה אל לא תכלית. כי לא יתחדש מזה בב"ת, אלא בשננים זמן, ולפניו זמן, וכן לבלתי תכלית. תהיה הנות הזמן אם כן מהצר הקודם. והוא מבאר הבטול, שכבר הנח שהכח אמנם יהיה מהצר המתאחר לא מהצר הקודם.

ומהם, לפי שהצר המתאחר מהזמן הוא בכח גמור, הנה יותר ראוי בו שיהיה בב"ת. וכשיתבאר בו שהתכלית שמור בו לעולם, כל שכן שראוי זה בצד החולף.

רפח

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל א/פרק ג

ומהם, שאם היה הזמן החולף בב"ת, היתה התנועה המתנועעת בו בב"ת. ולפי שהוא מבאר מעגן הזמן, שהוא מספר תנועת הגרם השמימי בקודם ובמתאחר, כאשר ציר ציור שלם; והתבאר מהגרם השמימי היותו מחדש; הנה בהכרח הזמן מחדש.

וכמו שבאר זה בזמן, באר כן בתנועה, ובדמות המופתים ההם.

ואחר כך באר במה שנראה מהגלות הארץ, היותו מחדש. למה שנמצא בו מסגלות ההרה אשר קדם זכרם. וזה, שכבר יראה, שהגלות החלק ההוא, הוא לתכלית שיתהוו הנמצאות השפלות בו. והוא מבאר, שלא יתנהו טבע היסוד המימי והארצי, אלא טבעם יתן שיהיה יסוד הארץ מקף מהמים. ולא יתנהו גם כן טבע הגרמים השמימיים. וזה מבאר למי שיש לו מעט הרגל בלמודיות ובמשפטי הכוכבים. ולזה הוא מבאר, שהגלות הארץ הוא מחדש. ויתחייב אם כן שיהיו המינים מחדשים מזולת מינם בהתחלת היותם.

וכשהתבאר לו זה, נעזר גם כן במה שנמצא משלמות החכמות שהגיע מזמן קרוב. ולפי שהאדם משתוקק להם בטבע, הוא רחוק שיאמן, שהמין האנושי קדום והחכמות מחדשות. וכן הדין בתורה האלהית, שהיו הנמוסים חסרים מאד עד שרצה המקום לזכות את ישראל. והוא רחוק מאד שיעבר זמן בב"ת עם נמוסים חסרים.

וכן יראה זה מעגן חלופ הלשונות. להיות הדבר מבאר בהם היותם הסבמיים, כמו שהתבאר במקומו. והוא מחייב שיהיו המסבמים קודמים להסבמתם בזמן. ואין ראוי שיאמן שיהיו זמן בב"ת בלא הסבמה, להיות האדם מדיני בטבע, וצריך אל קבוצ וזולתו לצרכי מחיתו.

וְדִי בְּזֶה רְאִיָּה עַל הַיּוֹת הָעוֹלָם מִחֵדֶשׁ. וְאוֹלָם שִׁיְהִיָּה חֲדוּשׁוֹ
מִגֶּשֶׁם קְדוּם רִיק מִכָּל צוּרָה, הִנֵּה זֶה בָּאֵר אוֹתוֹ בְּזֶה הַדֶּרֶךְ:
כִּבְר יִחְשָׁב, כִּי טֹבֵעַ הַחֲלָקָה יִחְיֵב, שִׁיְהִיָּה חֲדוּשׁ הָעוֹלָם אִם
יֵשׁ מִיֵּשׁ אוֹ יֵשׁ מֵאִין. וְהִנֵּה מִיֵּשׁ כִּבְר הַתְּבָאֵר הַמִּנְעוֹ מִכֵּחַ דְּבָרֵינוּ.
וְזֶה, שִׁיְתַחֲיֵב שִׁיְהִיָּה לוֹ צוּרָה־מָה, שְׁלֹא מִצִּינוֹ חֲמֵר רִיק מִצוּרָה.
וְאִם הִיָּה לוֹ צוּרָה, הִנֵּה לוֹ תְּנוּעָה וּמְנוּחָה טִבְעִיּוֹת, וְיִתְחַיֵּב מִזֶּה
זְמַן קְדוּם, שֶׁהַתְּבָאֵר הַמִּנְעוֹ. וְאִם יֵשׁ מֵאִין, גַּם הוּא מִבְּאֵר,
מִפְּנִים:

מֵהֶם, שֶׁהַתְּהוּוֹת הַגֶּשֶׁם מֵלֹא דְבָר הוּא רְחוֹק מִשִּׁיְצִיר. כִּי
אִם הִיָּה שֶׁהַצּוּרָה הַפּוֹעֶלֶת תִּחְדָּשׁ צוּרוֹת מֵלֹא דְבָר, לִפִּי שֶׁתִּתֵּן
הַצּוּרָה לַחֲמֵר הַמוֹכֵן לִקְבֻלָּה. וּבְכָלֵל, תִּתֵּן דּוּמָה לְמָה שֶׁבְּעֶצְמָה.
אָבֵל אֵיךְ תִּתֵּן הַגִּשְׁמוֹת, וְאִין יִחַס בִּינֵיהֶם כָּלֵל?

וּמֵהֶם, שִׁיְהִיָּה מִחְיֵב שִׁיְהִיָּה שֵׁם רִיקוֹת קֶדֶם הַיּוֹת הָעוֹלָם.
וְזֶה, שֶׁהַרִיקוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם נִמְצָא הָעוֹלָם, לֹא יִמְלֹט מֵהַיּוֹת בָּהֶם
אֲפָשְׁרוֹת שִׁיִּמְצָא בָּהֶם גֶּשֶׁם. וְאִין רִיקוֹת זוֹלָת זֶה.

וּמֵהֶם, שֶׁאַחֲרֵי שֶׁהִיָּה הַפְּנוּי מוֹכֵן לִקְבֹּל רְצוֹי הַסִּבָּה הַפּוֹעֶלֶת
עַל יִחַס אֲחֵר, הִיָּה מִחְיֵב שִׁיִּשְׁפַּע גֶּשֶׁם בְּכָל הַפְּנוּי. וְיִהְיֶה אִם כֵּן
גֶּשֶׁם בִּבְ"ת. וְזֶה, שֶׁאִין שֵׁם דְּבָר לֹא מִצַּד הַפּוֹעֵל וְלֹא מִצַּד הַפְּנוּי
שִׁיְהִיָּה בְּעִבּוּרוֹ קְבוֹל הַצּוּרָה בְּמָקוֹם מִיָּחָד.

וּמֵהֶם, שְׁלֹא יִמְלֹט קֶדֶם שִׁיִּמְצָא הָעוֹלָם מֵהַיּוֹתוֹ מִחְיֵב, אוֹ
אֲפָשֶׁר אוֹ נִמְנָע. וְאִם הִיָּה מִחְיֵב, לֹא סֵר הַיּוֹתוֹ; וְאִם הִיָּה נִמְנָע
לֹא יִתְכַּן הַיּוֹתוֹ; וְלִזֶּה יִחְיֵב שִׁיְהִיָּה אֲפָשֶׁר. אָבֵל הָאֲפָשְׁרוֹת יִצְטָרֵךְ
אֶל נוֹשֵׂא.

וּמֵהֶם, כִּי לִפִּי שֶׁהַפּוֹעֵל וְהַמִּתְפַּעֵל מִן הַמִּצְטָרְפִּים;
וְהַמִּצְטָרְפִּים הֵם נִמְצָאִים יָחֵד; הִנֵּה כֹּאֲשֶׁר נִמְצָא הַפּוֹעֵל בְּכַח,
יִמְצָא הַמִּתְפַּעֵל בְּכַח. וְהַמִּתְפַּעֵל בְּכַח הוּא גֶשֶׁם. יִחְיֵב אִם כֵּן,
שִׁיְהִיָּה שֵׁם גֶּשֶׁם קֶדֶם הַיּוֹת הָעוֹלָם.

וכאשר התבאר המנעות היות ההנהיגה יש מיש ויש מאין.
הנה יחייב שיהיה יש מיש בצד מה, ויש מאין בצד מה. ואולם
היותה יש מיש, הוא שתהיה מגשם. והיותה יש מאין, הוא
שתהיה מגשם נעדר מכל צורה.

ובזה יתרו כל הספקות. כי הספק שהניחו אם היה יש מיש,
הוא בעבור התנועה. וכשהנחנוהו נעדר מכל צורה, לא תהיה לו
תנועה. והספקות ששייגו להנחת יש מאין, הוא בעבור שלא
הניחו לזאת ההנהיגה נושא. וכשהנחנו נושא, סרו כל הספקות.
ולזה החליט המאמר, שחדוש העולם היה מגשם קדום,
נפשט מכל צורה, בלתי שומר תמונתו. ר"ל, שהיה נעדר הטבע
שימשך ממנו לגשם שמירת התמונה. וציור החדוש היה, בגשם
קצתו שומר תמונתו, והוא הגרם השמימי, וכרא בו כוכבים
וגלגלים; ומקצתו נשאר בלתי שומר תמונתו, ואותו שם בין
הגלגלים מתחלפי המרכז, כדי שלא יהא שם ריקות. נמשך
החכם הזה לדעתו בתכונת הגלגלים. ואולם, אפשר היה לשייך
שיתן לחמר אחד בעינו צורות מתחלפות, אחר שהנהיג רצונית.
וכשהתישב לו זה, לקח בהתר הספקות אשר הניעו בת
מאמיני הקדמות, כמו שקדם לנו בפרק הראשון מזה המאמר,
אחר שהתיר קצת הספקות שהעיר בהנחתו זאת. והם אלו:
ראשונה, שכבר יחייב בזה הגשם, אם שלא יותיר ממנו דבר
כשנבאר העולם; ואם שיוותר ממנו. ואם היה שיוותר, יראה
שהמותר הוא לבטלה. ואם היה שלא יותיר, איך קרה שהסכים
גדלו לגדל העולם? שכבר יראה, שהגדל הנמצא לבעלי נפש
הוא מגבל. ואם היה שיהיה לו רחב מה, הוא מפני הטבע
האיש.

ועוד, שלא ימלט מהיותו כדורי התמונה קדם ההנהיגה, או
שהיה בתמונה אחרת. ואם היה כדורי, הוא מן התמה, איך

הסכים בדוריותו לכדוריות העולם? ואם לא הנה בדורי, הוא מחיב שיהיה שם ריקות, כשהנחנו שהש"י קבצו ושמהו תמונה בדורית.

שנית, שהיות העולם יחייב שתהיה מקרית, למה שקרה שיהיה נמצא מזה הגשם השעור שישלם בו העולם. שאם לא כן, הנה הש"י באופן שלא ישפע ממנו דבר. שלישית, שהיות שם דבר קדמון וולתי הש"י הוא מגנה מאד. כי נראה שהם שתי רשיות חלילה.

רביעית, שכבר יחשב שהיה זה הגשם אם מתנועע ואם נח. ואיך שיהיה, יחייב שיהיה לו טבע וצורה, הפך מה שהנח. וחמישית, שהחמר לא ימצא ריק מצורה. כל שכן שיהיה ריק מצורה זמן אין לו תכלית.

ששית, שהדבר ימצא חסר לפי טבעו מעט מהזמן, וזמן המצאו בתאר שלם הוא זמן ארך מאד. ולפי הנחתנו, יהיה הגשם באופן חסר זמן ארך לאין תכלית יותר מזמן המצאו שלם. שביעית, שאנחנו נמצא בכל הנה, שאינה מאיזה דבר הנדמן. ולזה, איך יציר שיתהוה מחמר אחד כל הטבעים הנמצאים בעולם? ומי הכריח החמר לקבל כל הצורות?

שמינית, שכבר יחשב שמקומות המעלה והמטה נמצאים, ואם כן יתחייב שיהיו היסודות נמצאים, והגרם השמימי. תשיעית, מה זה שהביא הפועל לפעל בעת ההיא? האם נתחדשה לו ידיעה לא היתה לו, או הנה לו מונע והוסר? והנה זה כלו מבאר הבטול.

אלו הן הספקות אשר העיר בהנחתו זאת. והתירם בדרך שאבאר.

אם תחלה, למה שהגשם ההוא איננו מפעלת פועל, אם הנה שיותיר ממנו אחר הנה העולם, לא יקרה ממנו בטל, אחר שאי אפשר שיהיה לתכלית ידוע. וכזה התר הספק הראשון.

ואם השני, לא יתחייב זה. שאין חסרון למטיב כשלא ימצא מקבל ההטבה. וכמו שלא היה חסרון בחק הש"י כשלא יבא העולם כשלא יהיה שם גשם כלל יקבל הבריאה, כן לא יהיה חסרון בחקו כשלא יבא העולם כשלא ימצא מהגשם המקבל הבריאה שעור הראוי.

ואם השלישי, לא יחייב מהיות הגשם קדמון שיהיה אלוה. שאין האלהות מצד היותו קדמון, אבל מצד עצם מדרגתו, שישפע ממנו הטוב והסדר במציאות. אבל הגשם שהוא היה בתכלית החסרון והעדר הטוב בעצמותו. ולפי שכל מה שקנה מהטוב יותר, הוא יותר שלם. ולזה היה התי יותר שלם מהצומח, והאדם מהחי, היה זה הגשם החסר מכל חסר, רחוק מאד מהאלהות.

ואם הרביעי, הנה היות הגשם אם נח ואם מתנועע, יצדק בגשם טבעי; אבל בגשם הנעדר מכל טבע לא יצדקו עליו תנועה ומנוחה טבעית. כמו שלא יצדקו על האבן ראות ועורון.

ואם החמישי, כבר יחשב בו שאיננו רחוק שימצא גשם בלא צורה מיוחדת, אבל אולי מחייב שימצא. וזה, שאנחנו נמצא צורה עם חמר, בצורות ההיולניות; ומצאנו גם כן צורה בלא חמר, בצורות הנבדלות. הנה ראוי אם כן, שימצא חמר בלא צורה. ואולם היה בלתי אפשר באלו הנמצאות, להיותם מלבשים באיכויות הראשונות, אשר הם בצורות ליסודות, והיה בלתי אפשר שיפשוטו במחלט. ואולם מה שנאמר שיחייב שיעמד בזולת הצורה זמן אין תכלית לו, הוא שקר; למה שכבר קדם, שלא היה זמן קדם בריאת העולם.

ואם הששי, כבר יתאמת שזמן השלמות ראוי שיהיה יותר גדול למי שיש לו טבע, כי הוא ינהיגהו וישייריהו אל השלמות.

אבל הגשם הזה כבר הנה שאין לו טבע. וגם כן התבאר שלא עמד זמן בחסרונו קדם בריאת העולם.

ואם השביעי, הנה ההנהגה החלקית אין ראוי שתקש אל הכללית. וכל שכן זו שהיתה רצונית. וזה, שההנהגה הזאת מיחסת אל רצון הש"י, ונתן טבע לדבר לקבל רצונו. וכבר נעמד על עצם השמע החומר לפועל הצורה הנבדלת, ממה שימצא מן הפלא בבריאת בעלי חיים מהנעת החומר, עד שיברר ממנו מה שיאות להעשות ממנו אבר אבר. וכן בתנועות הרצוניות, שהאדם בציורו הנעימות, יניע כלי הקול בהנעות נפלאות מזולת שיתבונן בהם.

ואם השמיני, הנה המעלה והמטה אינם מצד הרחקים, אלא מצד הדברים הקלים והכבדים הנמצאים שם. וכבר הנה הגשם שהוא בזולת צורה, לא כבר ולא קל.

ואם התשיעי, הנה למא שהיתה הבריאה לתכלית ההטבה והחנינה, כבר חיבה ההתחלה החמרית שיהיה להטבה ההיא התחלה זמנית. ולזה לא יתכן השאלה, למה לא היה אותה קדם לכן. לפי שאין שהיה, תפל השאלה, למה לא היה קדם. הנה זה שעור מה שהתיר באלו הספקות. ואולם בספקות אשר הניעו כת מאמיני הקדמות, הנה הוא התיר הספקות בדרך זה:

אמנם בספקות אשר מצד הזמן, אם תחלה, לא יתחייב מאמרנו שהזמן היה אחר שהיה נעדר, שיהיה זמן קודם לו. שאנחנו, ואם נשתמש במלות מורות על הזמן, לא נכון בו זמן, אלא שנתחדש ולא היה קדום.

ואולם הגזרה שהסכימו עליה, שכל היה, היה בזמן. הנה, אם היה הזמן היה, אי אפשר לו שיהיה היה בזמן. וזה, שכבר נמצא במתחדש שיתחדש בזולת זמן. באלו תאמר, השנוי

שיתחדש במשנתו הרמוז אליו, שהוא בזולת זמן. ולפי שהזמן מקרה דבק לכל שנוי, ומתחדש בהתחדשו, הוא מחיב, שאם היה הוה, שאיננו הוה בזמן.

ואולם השנוי, שהוא מצד העתה. הנה העתה אשר יהיה התחלת היות הזמן לא יחלק הקודם והמתאחר. וזה, אם לא יכולנו הדמיון, כבר יהיה צודק. שאין כל מה שלא יכולהו הדמיון — כוזב. וזה, שאנחנו נאמר, שהעתה יש לו שני צדדים: האחד, הוא חלקת הקודם והמתאחר; והשני, הגבלת החלק מהזמן הרמוז אליו. ואמנם, היות העתה בכח, לא יחייב היותו חולק הקודם והמתאחר. כי טבע הזמן כן חייב, שאי אפשר שימצא העתה בפעל עם מה שהוא לו התחלה. שכבר קדם שהזמן עצמו אי אפשר בו שימצא יחד.

ואולם השלישי, הנה התרו ממה שיקל. שקדימת הכח אל הפעל תצדק בהנהיג החלקית, מפני שהיה לכח נושא, והיה הזמן נמצא; אבל בהנהיג הכללית לא, לפי שהזמן מתחדש בחירושה. ועוד, שהכח, כשהוא במה שממנו, לא יחייב במציאותו זמן. כי אין שם עדין תנועה.

ואולם בספקות אשר מצד התנועה, אם תחלה, הנה קדימת תנועת ההעתק לתנועה החלקית לא יחייב קדימתה להנהיג הכוללת. אבל תנועת ההנהיג היא הקודמת.

ואם השנוי, כשהנחנו תנועת ההנהיג היא הראשונה, לא יחייב שיקדם לה תנועה. וזה, אם מצד הפועל, שיפעל עת, אחר שלא יפעל. הנה, ואם נודה שהיא יציאה מן הכח אל הפעל, לא יחייב שיהיה שם שנוי. וזה, שהיציאה מן הכח אל הפעל אשר במתפעל להתפעל, הוא השנוי; לא היציאה מן הכח אל הפעל אשר בפועל לפעל. שאם לא, היו שתי תנועות יחד, ההתנועעות וההנעה. וכבר התבאר בספר "השמע", שאין אלא תנועה אחת

בנושא, [והיא] שתיים מצד. וזה, שכאשר תיחס אל המניע תקרא "הנעדה", וכאשר תיחס אל המתנועע תקרא "התנועעות".
ואמנם מצד המתפעל, הנה אם היה שהאפשרות אשר בטבע, יחייב שיקדם שני לחדוש אפשרות השני; הנה לא יחייב, לאפשרות אשר מצד הרצון המפשט, שיקדם לו שני. אבל אפשרות השני הוא על יחס אחד בכל הזמן. ולזה, לא יצדק עליו חיוב קדימת שני.

ואולם בספקות אשר מפאת הגרם השמימי, אם תחלה, עם היות בהנהיג החלקית, מתהפך מהפך אל הפך, לא יחייב זה בהנהיג הכוללת. וכל שכן בהנהיג המיחסת אל הרצון.
ואולם השני, הנה כאשר היה לדבר האחד כח על דברים מתנגדים, יצדק שיהיו הכחות מגבלים בכח הקרוב [נ"א: בכח הקרוב] אשר דורך [בן] אל הדבר ההוא. ואנחנו אם חייבנו שיהיה זמן דריכתו אל ההנהיג ב"ת, היה מקום לספק. אבל מה שהנח, שנתנהו ברצון מוולת שהיה דורך בו קדם שנתנהו, ולא ימנע גם כן, אחר שאין לו סבות ההפסד, שישאר נצחי. ואמנם היותו נעדר זמן ב"ת ברצון, לא ינגד אפשרות מציאותו, אחר שמציאותו ברצון.

וכן מה שחזק טענתו, כי אם הנחו המציאות וההעדר אפשריים, והנח אחד מהם נמצא תמיד, יקרה מזה בטל. הנה, הבטל הוא, אם נניחיהו נמצא בחיוב; אבל אם נניחיהו באפשרות לא יקרה בטל.

ומה שחזק טענתו, שייחייב היותו נמצא ונעדר יחד, שאם לא כן, יהיה זמן ב"ת חלק לזמן ב"ת. הנה, אם הודינו שהיה העולם נעדר זמן ב"ת, לא יתחייב זה, אלא כמו שיתחייב לפילוסוף האומר בקדמות, אם נניח עתה יחלק הקודם והמתאחר, שכל אחד ב"ת, והוא חלק למקבץ שהוא ב"ת. אלא שזה אפשר בו מהצד אשר הוא בו בעל תכלית.

רצו

אור ה'

מאמר ג ח"א

כלל א/פרק ג

וכן מה שחזק עוד טענתו, שכבר יחשב שהאמצעי בין הנמצא תמיד והנעדר תמיד, הוא הנה נפסד, הנה הוא בלתי צודק. שהאמצעי האמתי הוא, הנמצא בעת מן העתים, נעדר בקצתם.

וכן מה שחזק עוד טענתו מפני טבע הדבר, שאם הנה טבע מקבל ההנה וההפסד אי אפשר שישאר נצחי. הנה, למה שהנח שאין לדבר טבע אלא מה שהקנהו השם בהנה הכללית, הנה לא יחייב בו שיפסד, ואם הנה הנה. ואם כבר יראה זה באישי הנמצאים, שההנה נפסד, לא יצדק זה בהנה הכוללת. וביחוד בגרמים השמימיים שאין להם סבות ההפסד, לא מפאת הפועל ולא מפאת המתפעל.

ואולם בספקות אשר מפאת החמר, מה שהוא נמנע בחמר הראשון הוא, שיהיה ריק מצורה אחר שקבל הטבע ונתלבש מצורות. אבל קדם זה, אינו נמנע בגשם ההנה היותו ריק מצורה, כמו שהנח.

ואולם השני, הנה לא יתחייב היותו מלא גשם במחלט, אבל, כמו שהנח, מגשם משולל מכל צורה.

ואולם בספקות אשר מצד הפועל, הנה למה שהחכמה האלהית כן גזרה בהטבה הזאת; והנה ההתחלה החמרית כן חייבה, להתחדש בזמן; הנה אין שנוי בחקו בזה. כי הוא תמיד נמצא עם רצון ההטבה, אלא שמהכרח המקבל הנה שתתחדש. ואם הנה שנויה, שהנה זמן בב"ת בזולת נימוס הנמצאות, הנה הנה תפישה עלינו, אם קנה הנימוס מהם. אבל להיותו יתברר מקנה להם הנימוס, אין חזק בזה.

ואולם מה שחזק הפילוסוף, מהיות הקודמים מיחסים השמים למשכן הרוחניים. וזה לנצחיותם, והיותם מורים על כח ממציאם.

ובל שכן, שראוי ומחייב לנו, לחזק האמת מפשרות התורה, המורים על הדעת הזו, כפי מה שיראה החכם הזה, אשר האריך בדבריו אלה מאד. ואנחנו בחרנו בקצור ההכרחי בזה הפרק.

הפרק הרביעי

נבאר בו הצורך מהבלתי צורך כפי מה שאפשר לנו.

וזה אמנם בשנדרדק על דבריהם, הן בתשובותיהם על טענות הכת, הן במה שהשרישו בדעותם אלו. ותחלה אמר בתשובות הרב המורה הפוללות, בטענות אשר מפאת הזמן, והתנועה, והגרם השמימי והחמר הראשון, היותן צודקות ונגלות האמת, מספיקות לבטל הטענות ההם, מלבד אשר הן בעצמן חלושות מאד. ואולם לתשובות הרב בטענה הראשונה מהטענות אשר מפאת הפועל, צריך להתבונן בה מאד. וזה, שהגורה אשר החליט ואמר, שהיציאה מן הכח אל הפעל, אינו שנוי בחק הנפרד – לטוען בה טענות, ולמערער ערעורים.

וזה, שלא יציר צאת דבר מן הכח אל הפעל בלא סבה מחדשת. אם בעצמו, ואם חוץ מעצמו. ושקר שיהיה חוץ מעצמו, אחר שאין שם דבר נמצא. יהיה אם כן חדוש הסבה בעצמו. וחדוש הסבה הוא השנוי.

ועוד, שהנפרד אשר הוא בפעל תמיד, במה שהוא נפרד, ואין בו דבר מהכח, המאמר בו שיצא מן הכח אל הפעל, הוא מאמר סותר נפשו. ואולם השכל הפועל אשר יפעל בעת ולא יפעל באחרת, הוא לחסרון המקבל. אבל הוא בפעל תמיד, אין בו דבר מהכח. אבל כשלא יהיה לחסרון המקבל, בדרושנו זה,